

Nåden og nådens gode gjerninger

Foredrag på Litteraturhuset 13. mars 2017 – i rekken Luthers teser i vår tid.

Utgangspunktet for denne rekken av samlinger her på Litteraturhuset er Martin Luthers 95 teser 1517: Bakgrunnen for reformasjonen – og det som skjedde var egentlig en nødvendighet.

Bruddet kom 4 år senere grunnet manglende dialog og gjensidig lydhørhet.

- Luther hadde aldri til hensikt å bryte med Moderkirken.

Avlatshandelen var hovedårsaken til Luthers reaksjon og han hadde rett. Slik den foregikk på den tiden var helt forkastelig (jf. sitater i norske skolebøker inn til ganske nylig), men jeg skal ikke gå nærmere inn på hva avlat innebærer her.¹

For Luther gjør nåden at mennesker *blir erklært rettferdig*, i den katolske kirkes tradisjon betyr nåden også *et liv i Ånden*, et liv som kommer innenfra og som gir oss del i Guds eget liv.

Men er nåden først og fremst en punktuell hendelse – enten nå eller på dommens dag, eller er nåden *også* vedvarende – altså en størrelse som utspiller seg gjennom livet?

Økumeniske trekk

Det er umulig å snakke i dag om dette spørsmålet uten å sette det inn i den økumeniske konteksten som vi i dag er en del av, og ikke minst inn i de gode samtaler som er ført om dette de siste år.

Fra 1962 til 1966 fant det annet Vatikankonsilet sted, det ble et økumenisk konsil på mere enn en måte.

I 1999 ble det undertegnet en felleserklæring om rettferdiggjørelseslæren, inngått mellom det lutherske verdensforbund, den romersk-katolske kirke og i 2006 kom metodistene med.

¹ Selv om mang en norsk skolebok synes å ha andre interesser enn å gjengi objektiv historieskriving, så er det uansett nok der til at en gjennomsnittlig norsk dominikaner nonne føler seg meget beskjemmet.

I 2013 kom dokumentet “Fra konflikt til fellesskap” i forbindelse med 500-års markeringen av Reformasjonen.

Mye økumenisk arbeid ligger til grunn for dette og i dag står vi et helt annet sted enn for 50 år siden. Der er all grunn til håp.

Et høydepunkt kom med feiringen i Lund 29. oktober i fjor, hvor pave Frans var aktivt deltagende. Dette falt sammen med den katolske kirkes ”Barmhjertighetens år” og noen har kanskje lest boken (intervju med Pave Frans) som kom ut på over 80 språk og ble solgt overalt her i landet, og bærer tittelen: “Guds navn er Barmhjertighet”.

Jeg tror det kan være nyttig å minne hverandre på hva katolikker og lutheranere sammen bekjenner gjennom det dokument hvor begge kirkesamfunn tydeliggjør sin bekjennelse: «Felleserklæringen om rettferdiggjørelseslæren» (1999)

Katolikker og lutheranere er felles om å bekjenne: «Ene og alene av nåde og ved troen på Kristi frelsesverk og ikke på grunn av noen fortjeneste i oss selv blir vi godtatt av Gud og mottar Den hellige ånd som fornyer hjertene, kaller og setter oss i stand til å gjøre gode gjerninger» (Felleserklæringen §15).

Så hva betyr ordet “nåde”?

Så hva betyr ordet “nåde”?

Gresk: charis

Latin: gratia

Definisjon: Charis – nåde (χαρις)

1. (hva det er) det som gir glede, velvære, fryd, sødme, sjarm, skjønnhet: veltalenhet
2. (utøve nåde) god vilje, kjærlig godhet, begunstigelse

Når det anvendt i Det nye testamente om Guds miskunnhet, hvorved han utøver sin hellige innflytelse på sjeler, vender dem til Kristus, holder, styrker, øker dem i kristen tro,

kunnskap, hengivenhet, og tenner dem til utøvelse av de kristne dyder

En rekke bibeltekster i Det nye testamente makter på en vakker måte å kombinere nåde som en begunstigelse, og nåde som en Guds gave som skaper noe godt i den som mottar den.

Kort sagt:

1. «*Guds nåde*» er den barmhjertighet Guds hjerte er full av, og som fører med seg vennskap og kjærlighet.
2. «*Guds nåde*» bærer i seg alt det gode som Gud gir de troendes hjerter når han gir dem Den Hellige Ånd, som opplyser deres forstand og helliger deres sinn og skaper nådens gode gjerninger.

En nådig Gud?

Jeg sa innledningsvis at jeg kunne skrive under på Luthers teser. Det står jeg ved.

Men jeg fastholder samtidig at Luther gjerne kunne ha skrevet flere teser for å uttrykke flere fasetter av begrepet «*Nåde*».

Mye av det som utspiller seg, springer ut av Luthers særskilte anliggende.
Hvordan finne en nådig Gud?

I Luthers samtid kan jeg godt forstå hans lengsel.

Det fantes rigide systemer, og mennesker følte et sterkt trykk på den aktivitet – og de rette holdninger man måtte fremvise – for å være underveis mot skjærsild og himmel Og i samtiden erfarte man en tydelig usikkerhet rundt om man noensinne ville kunne komme frem.

- I sannhet ikke gode eksempler på nådens gode gjerninger.

Det er ikke så vanskelig å få øye på sider ved datidens praksis som kirken – som etter hvert begynte å bære navnet den katolske kirke – måtte ta et oppgjør med og forandre. Det skjedde faktisk en rekke forandringer ved Tridentinerkonsilet som var den katolske kirkes gjennomdrøfting etter reformasjonen. Og mye god utvikling har funnet sted siden.

Men det er også relevant – ved markeringen av de fem hundre år som har gått – å utfordre den lutherske kirke til å gjennomtenke noen av de utviklingstrekk som fulgte.

Luther hadde et personlig anliggende i sin gryende kritikk av kirkelig praksis. Han søkte svar på spørsmålet: *Hvordan finne en nådig Gud?*

Dette spørsmålet *i seg selv*, innskrenker forståelsen av begrepet «nåde». Luthers søken etter en nådig Gud kom til å binde *nåden* fast i en juridisk tankegang.

Spørsmålet er om den lutherske tradisjonen i tilstrekkelig grad har latt andre sider ved «nåde-begrepet» - særlig uttrykt i Det nye testamente – få et like stort spillerom.

Nåde og gjerningene ?

Nå skal jeg ikke late som om jeg er en ekspert på *Confessio Augustana* – et av bekjennessskriftene i den lutherske kirke – Men vi finner et viktig poeng her, som jeg gjerne vil utvikle noe.

I artikkel fire beskrives rettferdiggjørelsen, og i artikkel fem beskrives embetet med ord og sakrament. Deretter gis en tolkning av de gode gjerninger i artikkel seks.

Confessio Augustana Artikkel 6 (Om den nye lydighet)

Like ens lærer de at denne tro bør bære gode frukter, og at en må gjøre de gode gjerninger som er pålagt av Gud, fordi Gud vil det, ikke for at vi skal stole på at vi ved disse gjerningene skal fortjene rettferdiggjørelse overfor Gud.

Bør bære gode frukter. – «**debeat** bonos fructus parere»

Confessio Augustana får de gode gjerninger til å fremstå som et påbud, og ordlyden gjør at koblingen mellom nåden og gjerningene i lang tid fremover ville bli lest innenfor et juridisk univers: « Regelen er at... »

Katolsk:

Innenfor den vestlige katolske tradisjon som vi her i Nord-Europa kjenner, har forståelsen av *nåden* i større grad blitt koblet til helliggjørelsen og til en vilje til å bli forvandlet – til å utøve kjærlighet overfor Gud og mennesker.

Den nåde vi mottar forvandler oss slik at nådens gode gjerninger blir virkeliggjort i våre liv.

Innenfor katolsk tradisjon vil en fremholde en tillit til at Guds nåde forvandler oss – helliggjør oss – ikke for å fortjene mer nåde, men fordi denne forvandlingen er til beste for oss selv, og for medmennesker rundt oss.

Tilgivelse i hans blikk...

Det å erfare nåden handler egentlig om et gjennombrudd i vår gudsrelasjon. Det oppleves som om vi blir brutt ned. Vi kommer til et nivå, hvor vi skjønner at vi ikke lenger kan stole på våre egne ressurser. Ved å stole på Gud, faller vi tilbake på Hans nåde.

I denne erfaringen ser vi at Guds hjerte er større enn vår manglende evne og vilje.

Paul Murray – en dominikanerpater som lever i Roma og er kjent for sine skrifter og sin poesi – nevner som eksempel et vakkert bilde på en slik erfaring.

Han tar oss med til hendelsen som utspiller seg på Golgata mellom Jesus og den gode røver.

Røveren, som dere husker, roper ut: «*Jesus, husk på meg når du kommer i ditt rike!*»

Og Jesus svarer: «*I dag skal du være med meg i paradiset.*»

En av kirkens tidlige forfattere kommenterer i en interessant tekst dette skriftstedet.

I stedet for å gi en lærd utleggelse av skriftstedet, så lager forfatteren en tenkt dialog med røveren på korset.

Forfatteren undrer seg over at det var en røver, og ikke en av kirkens lærde

doktorer som fikk oppleve Herren i hans siste lidelser på korset.
Hadde denne mannen tatt seg bryet med – på en eller annen måte – å studere Det gamle testamente mellom sine røverier? Til dette spørsmålet svarer røveren i affekt: «Nei! Jeg var røver på fulltid!»
Men, hvordan kunne det ha seg at han var i stand til å gjenkjenne Jesus?

Røveren svarer – og her utbygger jeg svaret noe –
«I et visst øyeblikk – midt i min smerte og ensomhet, så oppdaget jeg at Jesus så på meg – og *i det blikket* forsto jeg alt!»

Gjennom dette nådens blikk elsker Kristus oss inn i sitt rike.

Den samme nåden som dette blikket gir, *skaper forvandling i vårt indre.*

Og vi våger å tro at våre egne brutte liv, våre sårede hjerter, kan bli forvandlet og helet.

Da begynner vi å komme i kontakt med nådens gode gjerninger.

Våre gjerninger kan aldri frembringe Guds nåde – men Guds nåde frembringer nådens gode gjerninger.

Møtet mellom Jesu blikk og vårt blikk setter kallet i bevegelse:
Jesus så på Peter etter fornektelsen og Peter gikk bort og gråt.
Jesus så på Natanael der han satt under fikentreet (*intuitus* – ser på) og sa:
følg meg!

Ved de to blikk som møtes og som går gjennom lidelse, død og oppstandelse, skjer det et nådemirakel i oss, i våre sårede hjerter fødes vi på ny og samtidig åpner vi oss for alt som begynner å leve rundt oss i naturen og i andre mennesker.

Jesu hjerte var såret av kjærlighet og når vi møter hans blikk så blir våre sårede hjerter helbredet.

Augustin

I Augustins bekjennelser finner vi en av de skjønneste tekster som noensinne har beskrevet hva det vil si å bli grepet av Guds kjærlighet:

Sent, sent elsket jeg deg, - Å skjønnhet evig gammel og evig ung. Du

var i meg og jeg var i verden utenfor meg selv.

Jeg søkte deg utenfor meg selv og vansiret som jeg var, stoppet jeg ved ditt vakre skaperverk.

Men det var ikke deg! - Du kalte på meg, du ropte høyt til meg, du trengte gjennom min døvhet. Du skinte på meg, din stråleglans omhyllet meg, du trengte gjennom min blindhet.

Du omga meg med din duft, jeg trakk pusten og nå gisper jeg etter din søte ånde.

Jeg smakte deg, hungrer og tørster etter deg. Du berørte meg og nå brenner jeg etter din fred.

Når vi kontemplerer Gud [er innfor Gud] så forstår vi igjen og igjen, til vår egen forbauselse, at Gud har brukt erfaringen av lidelse i våre liv og til og med syndserfaringen, for å trenge inn i kjærlighetens kontemplasjon.

Guds navn er barmhjertighet, en barmhjertighet så stor at vi neppe kan fatte den uten å ha opplevet selv forløsningens fylde!

Paulus skriver i 2 Kor 12,9

“Min nåde er nok for deg for kraften fullendes i svakhet. Derfor vil jeg helst være stolt av mine svakheter, for at Kristi kraft kan ta bolig i meg!”

Allikevel elsker du meg...

For å nevne en kjent dominikanerinne, Katarina av Siena, som levde Italia på trettenhundretallet, og som fikk stor betydning for kirkens fornyelse (reformator og kirkelærer).

Sigrid Undset har skrevet om henne.

Ved en spesiell anledning var Katarina grepet av Guds uendelige godhet. Hun gikk inn i en ekstase av takknemlighet til Gud og ropte ut:

Å uendelige dyp av kjærlighet, selv om du i ditt lys så all den synd som din skapning ville kunne begå imot din uendelige godhet, så gjorde du som om du ingenting så. Tvert imot holdt du ditt øye festet på din skapnings skjønnhet, som du ble forelsket i, som om du var gal og beruset av kjærlighet, og gjennom din kjærlighet ble din skapning levende i ditt bilde.

«Vi er ikke,» bemerket Pave Johannes Paul II ved en anledning, «summen

av våre svakheter og nederlag, men vi er summen av Faderens kjærlighet for oss og har mulighet (kapasitet) for å bli Guds Sønn avglans.»

Frelst av Nåde – til et liv i Nåden

Vi er frelst av nåde – og lever et liv i nåden.

Fenomenet «nåde» sier mye om Gud, giveren, og ikke minst om mottageren, nemlig mennesket.

På tross av arvesynden, som først og fremst om atskillelsen fra Gud, og ikke fordervelsen av mennesket, så har Gud alltid elsket sin skapning.

Mennesket tapte sin intime omgang med Gud. Guds frykt (som egentlig er en nådegave, på latin *timor Dei*) blir i denne fortellingen til ren redsel for Gud.

Redselen for Gud – for straff – har bragt flere enn Luther ut i fortvilelsen. For noen har nettopp dette skapt falske gudsbilder – hvor en streng og straffende Gud blir hovedtypen.

Når Gud i det Nye testamente viser nåde,

- så ikke bare tilgir han synden men han gir synderen del i sitt eget liv.

Og når mennesket er i Kristus vil det nye menneske vokse fram.

Det blir i sannhet et gudbenådet menneske.

Gjennomtrengt av Guds nåde blir mennesket seg selv.

Å leve i nåden er å leve et kall

Å leve i nåden er å leve et kall

I 2 Timoteus 1,6 leser vi :

Derfor vil jeg minne deg om dette, la Guds nådegave flamme opp i deg på nytt, den du fikk da jeg la hendene på deg! For Gud ga oss ikke en Ånd som gjør motløs, vi fikk Ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom.-

Og i vers 9:

Han har frelst oss og kalt oss med et hellig kall, ikke på grunn av våre gjerninger, men etter sin egen vilje og nåde, som er gitt oss i Kristus Jesus fra evighet av”

Nåden er samtidig Åndens gave og den gis videre.

Det jeg her vil fremholde, er den pneumatologiske dimensjonen av begrepet nåde – Åndens plass i nådens dynamikk.

Den hellige ånd bereder oss og virkeliggjør nåden i våre liv. Med vår egen vilje slutter vi oss til Guds vilje og nåde, og Den hellige ånd utruster oss med Åndens gode gaver.

I denne sammenheng står Åndens frukter helt sentralt.

Disse gavene blir oss tildelt ved dåpens og konfirmasjonens sakramenter: Nådegavene leser vi om hos profeten Jesaja i kapittel 11:

*En Ånd med visdom og forstand,
en Ånd med råd og styrke,
en Ånd som gir kunnskap og frykt for Herren.*

Åndens frukter står også beskrevet hos apostelen Paulus i Galaterbrevet 5,22:

Åndens frukt er kjærlighet, glede, fred overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, ydmykhet og selvbeherskelse.

Lever vi ved Ånden, så la oss også vandre i Ånden.

I **dåpens sakrament** meddeler Ånden oss den indre virkelighet som er den treenige Guds liv, den dømte får Guds uutslettelige segl. Gjennom **konfirmasjonens sakrament** får vi motta Den hellige ånds fylde. Biskopen formidler i konfirmasjonen Åndens gaver ved håndspåleggelse.

Konfirmanten mottar Åndens styrke, og åndens frukter kan utfolde seg i verden.

Ånden er kirkens livgiver og levende-gjører, selve dynamikken i Kristi

legeme som er kirken.

Det er denne nære sammenhengen mellom nåde og Den hellige ånd som gjør at sakramentene fremstår som sentrale formidlere av Guds nåde.

Nåde – i gjerninger for andre

Guds nåde er ikke der – bare for at jeg skal bli frelst. Guds nåde strømmer ut over *hele verden*, og forvandler *hele Guds skapning*.

Martin Luther var augustinermunk (vi i dominikanerordenen følger hans – Augustins – regel, nemlig å søke Gud med ett hjerte og være ett i fellesskapet).

Augustin skriver i en kommentar til Johannesevangeliet:

*Dere må alltid tenke på. Fremfor alt, å elske Gud og nesten. Å elske Gud er det fremste av alle bud og å elske nesten er det fremste av alle leveregler. Fordi du ennå ikke kan se Gud, er det fordi du elsker din neste at du gjør deg fortjent til å se ham. Ved å elske din neste renser du ditt øye slik at du kan se Gud. Denne kjærlighet er nedlagt i våre hjerter ved den Hl.Ånd, **det er nåden**. Del ditt brød med den som sulter, la en hjemløs stakkar komme i hus, sørg for klær når du ser en naken og svikt ikke dine egne. Da skal ditt lys bryte frem som når dagen gryr!*

Nåde – en gave

Nåde er altså en gudgitt gave som gjør oss i stand til å få del i det guddommelige liv. Naturen blir fullendt, fullbyrdet og utfolder seg i Guds bilde, dette er en livslang prosess som fortsetter i skjærsilden – renselsesstedet – inntil vi står ansikt til ansikt med Gud, da skal vi se ham som han er – fordi vi er blitt ham lik.